

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRIRODOLOVNO-MATEMATIČKI FAKULTET
BIOLOŠKI ODSJEK

PRAVO MORA I RESURSI
LAW OF THE SEA AND RESOURCES

SEMINARSKI RAD

Ino Zeljak

Preddiplomski studij znanosti o okolišu
(Undergraduate Study of Environmental Science)

Mentor: dr. sc. Petar Kružić

Zagreb, 2012.

SADRŽAJ

1. KONVENCIJA I PRAVU MORA.....	3. str.
2. ZERP- ZAŠTIĆENA RIBOLOVNO – EKOLOŠKA ZONA.....	6. str.
3. PITANJE RAZGRANIČENJA SA SLOVENIJOM.....	9. str.
4. KONTINENTALNI ŠELF I RESURSI.....	11. str.
5. LITERATURA.....	15. str.
6. SAŽETAK.....	16. str.
7. SUMMARY.....	16. str.

1. KONVENCIJA O PRAVU MORA

Konvencija o pravu mora Ujedinjenih naroda je jedinstven dokument koji prvi put predlaže sveobuhvatni okvir upravljanja za veliki dio svjetskih oceana. Pokriva probleme kao što su negativni utjecaji na morski okoliš, upravljanje, znanstvena istraživanja, ekonomska i komercijalna pitanja. Međunarodne su odluke (dogovori) od vrlo velike važnosti s obzirom na to da u svijetu postoji 151 obalna država, od kojih sve imaju jednaka prava na okolna mora i kontinentalne podine. Prema samoj Konvenciji takva područja zauzimaju ukupnu površinu od oko 60 milijuna km² ili oko 20% svjetskih oceana unutar udaljenosti od 200 nautičkih milja od obale (približno 400km). Prema pravilima Konvencije moguće je povećati prava ili proširiti jurisdikciju pojedine države na dodatnih 5% (15 milijuna km²) koji leže izvan granice od 200 nautičkih milja. Čak 54 obalne države mogu zahtijevati produženje kontinentalnog šelfa na području iza 200 nautičkih milja. Konvencija o pravu mora nastala je 1958. godine, a ponuđena je na potpis 10.12.1982. Donošenju Konvencije o pravu mora prethodile su tri konferencije UN-a o pravu mora. Na snagu je stupila tek 16.11.1994. za one države koje su je ratificirale. Prema odredbama unutar jednog od članaka Konvencije, obalne države koje bi htjele proglasiti kontinentalni šelf izvan 200 nautičkih milja od obale imaju 10. godina unutar kojih to mogu učiniti od datuma kada je Konvencija stupila na snagu za tu državu. Obalne države koje su ratificirale konvenciju na dan kada je ona stupila na snagu imale su vremena do studenoga 2004. predati svoj zahtjev komisiji. Među obalnim državama koje Konvenciju nisu ratificirale na dan kada je ona stupila na snagu, a smatra se da bi mogle to učiniti u budućnosti, jesu SAD, Kanada i Venecuela. Vrlo je važno da obale koje bi mogle proglasiti kontinentalni šelf iza 200 nautičkih milja budu svjesne mogućih ekonomskih beneficija koje mogu biti prisutne i jednako važne te isto tako beneficija koje bi mogle izgubiti ako područja od interesa ne proglase proširenima pod nacionalnom jurisdikcijom. Potencijalne ekonomske vrijednosti prisutne u ovim područjima svakako će biti od interesa budućim generacijama. Nakon II. svjetskog rata pojavili su se brojni zahtjevi obalnih država za protezanjem suverenosti i jurisdikcije nad širokim područjem mora i podmorja uz obalu izvan državnih granica. Američki predsjednik Truman, 1945. godine proširio je jurisdikciju Sjedinjenih Američkih Država na prirodna bogatstva kontinentalnog šelfa ispod otvorenog mora i proglasio zaštitne ribolovne zone izvan granica teritorijalnog mora. U proklamaciji je izričito istaknuto da se tim aktom ne narušava sloboda plovidbe, niti se zalazi u pravni status otvorenog mora.

Usprkos prvotnoj podršci bilo je potrebno čak 12 godina da Konvencija stupi na snagu prvenstveno zbog industrijaliziranih država koje su odbijale prihvatiti mjere XI. dijela Konvencije koji se odnosio na dubokomorske resurse na međunarodnoj razini. Međunarodno morsko dno izvan granica nacionalne jurisdikcije smatra se zajedničkim nasljeđem čovječanstva. Pitanje eksploatacije resursa morskog dna od početka je bilo kontroverzno. Donesen je niz propisa s ciljem stvaranja međunarodnog tijela koje bi nadgledalo upravljanje i istraživanje te eksploataciju dubokomorskih resursa. To tijelo bi imalo dalekosežne ovlasti. Postojala je tako nekolicina propisa koja je, među ostalim, određivala financijske obveze država, obveze prijenosa tehnologije ili ograničavanja mineralne produkcije, što je bilo potpuno neprihvatljivo velikim industrijskim silama. Upravo zbog takvih odredbi zemlje poput SAD-a, Ujedinjenog Kraljevstva i tadašnje Federalne Republike Njemačke Konvenciju nisu potpisale kada je ona stupila na snagu. U svjetlu tadašnjih promjenjivih političkih i ekonomskih situacija, uključujući i raspad SSR-a, pojavilo se opće prihvaćanje slobode tržišta. Odredbe Konvencije, kojima bi se ograničavale i nadgledale mogućnosti eksploatacije industrijskim zemljama zato nisu bile u interesu. Konvenciju su tako bile spremne prihvatiti jedino zemlje u razvoju. Problem je riješen prihvaćanjem dogovora 1994. godine kojim se iz Konvencije potpuno izbacuje XI. poglavlje. Izmijenjenu Konvenciju prihvatile su potom 2000. godine 132 države i Europska Unija. Moć odlučivanja dana je u ruke glavnim interesnim skupinama – najvećim proizvođačima mineralnih sirovina na kopnu.

Teritorijalno more je područje mora u kojemu obalna država prakticira suverenost u odnosu na određene restrikcije i prava drugih država. Treća konferencija o pravu mora donijela je odluku da obalne države imaju mogućnost odrediti teritorijalno more u širini koja ne prelazi 12 nautičkih milja od obalne linije. Ova odluka povezana je s prihvaćanjem gospodarskog pojasa u širini od 200 nautičkih milja i uspostavom prava prijenosa tereta kroz uske prolaze koji se koriste za međunarodnu navigaciju odnosno međunarodne vode. Slobodan prolaz određen člankom Konvencije kaže da brodovi svih država (bilo obalnih ili kontinentalnih) imaju mogućnost slobodnog prolaska kroz teritorijalno more.

Graničnu zonu prema Konvenciji moguće je uspostaviti izvan zone 12 nautičkih milja od linije kojom je određeno teritorijalno more. Na trećoj konferenciji se tako dopustilo obalnim državama da prošire graničnu zonu do 24. nautičke milje od obale.

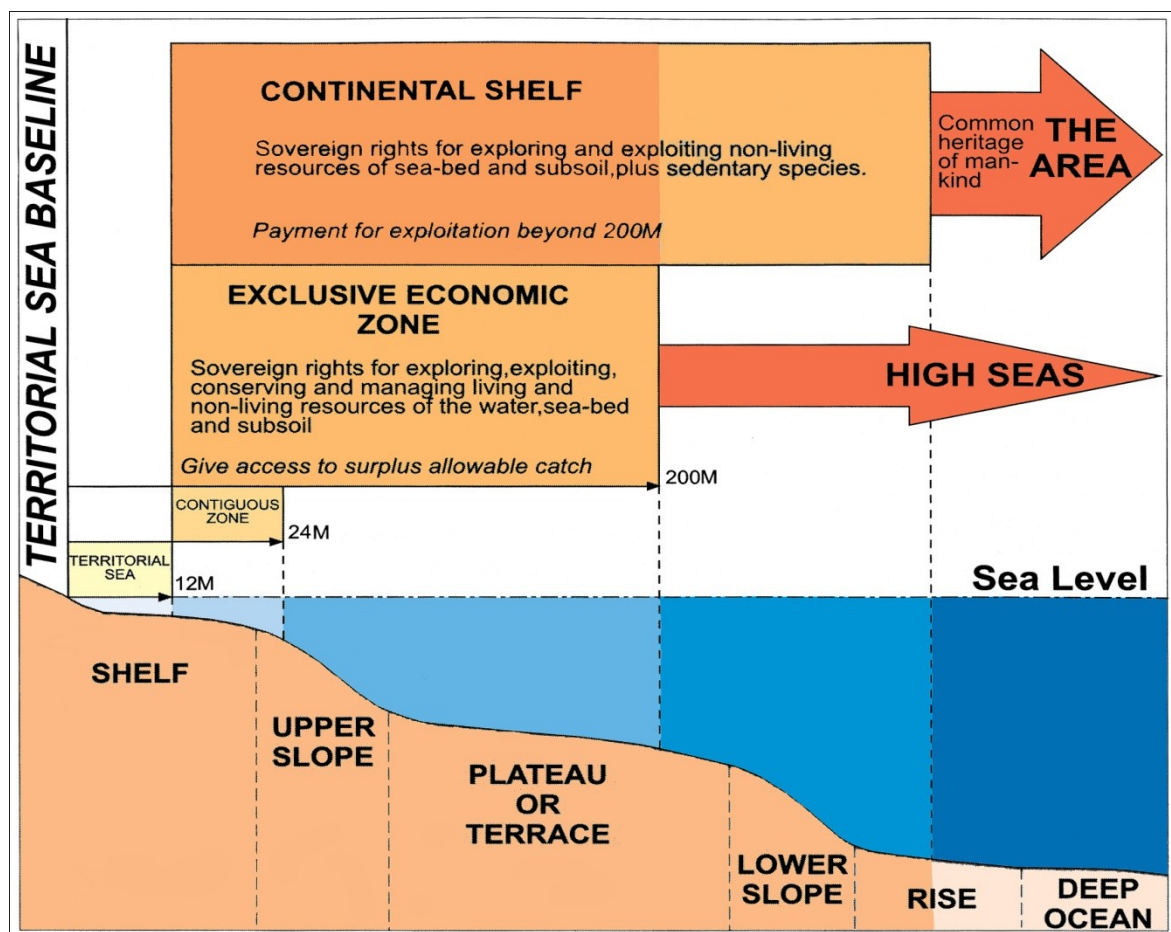
Kontrola od strane obalne države u graničnoj zoni tiče se povijesnih običaja, migracija, sanitarnih zakona i drugih regulacija.

Sloboda plovidbe u području međunarodnih voda jedan je od razloga zašto Konvenciju podržava tako velik broj država. Međunarodne vode obuhvaćaju dio mora izvan teritorijalnog mora prema pučini. Prema odredbi o slobodi plovidbe tamo je moguć razvoj međunarodne trgovine. Na područjima visokog mora sve zemlje su spremne na suradnju pri rješavanju problema trgovine drogom, terorizma, kao i velikih prijetnji okolišu. Kontinentalnim državama također se omogućava prolaz prema morima kao i tranzit tim morima prema ostvarenim bilateralnim ili multilateralnim dogovorima s vlastima obalnih država.

U okviru zaštite morskog okoliša Konvencija je odredila da države imaju obvezu zaštititi i sačuvati morski okoliš. Pod ovom odredbom spomenuti su različiti izvori onečišćenja, bilo da se radi o izvorima na kopnu, onečišćujućim aktivnostima na moru ili onečišćivačima iz atmosfere. Odredbe Konvencije na taj način stvorile su opći okvir unutar kojeg je moguće dalje razvijati propise koji bi vodili prema što boljoj prevenciji onečišćenja oceana.

2. ZERP- Zaštićena ribolovno – ekološka zona

Obalne države imaju ekskluzivno pravo regulirati znanstveno istraživanje mora u svojim teritorijalnim vodama. Slično tome, unutar gospodarskog pojasa kao i na kontinentalnom šelfu istraživanje mora trebalo bi biti izvođeno uz pristanak obalne države. Sloboda znanstvenog istraživanja postoji u zoni visokog mora kao i u međunarodnim vodama.

Sl. 1. Morske zone i njihov odnos s topografskim klasifikacijama [1.]

Gospodarski pojas je pojam koji označava područje koje se nalazi izvan teritorijalnog mora u udaljenosti od 200 nautičkih milja računajući od obalne linije. Taj pojas podvrgnut je posebnom pravnom režimu. Iako obalna država u tom pojasu ima znatno ograničenu vlast u usporedbi s teritorijalnim morem, ona ipak ima važna suverena resursna i druga prava. Poznato je da se u dijelovima mora koji obuhvaćaju prostor gospodarskog pojasa lovi više od 90% ribe, a ujedno se u prostorima kontinentalnog šelfa nalaze nafta i druga rudna bogatstva. Na nastanak gospodarskog pojasa utjecali su različiti čimbenici, ali jedan od presudnih je

prekomjerno iskorištavanje živog i neživog bogatstva u moru i podmorju u blizini obala. Radi zaštite navedenih prava Konvencija Ujedinjenih naroda o pravu mora svojim odredbama utvrđuje da obalna država u gospodarskom pojasu ima: suverena prava istraživanja, iskorištavanja, očuvanja i gospodarenja živim i neživim prirodnim bogatstvima, ali i prava u pogledu onih djelatnosti koje se poduzimaju radi gospodarskog istraživanja i iskorištavanja toga pojasa (npr. iskorištavanje energije morskih struja i vjetrova). Obalna država može svojim propisima regulirati sezonu i područja ribolova, dob i veličinu ribe koja se može loviti; može odrediti veličinu i broj ribarskih brodova što mogu uploviti u područje njezine jurisdikcije, postaviti promatrače za brodove i zahtijevati provedbu ribolovnih istraživačkih programa. U slučaju da obalna država nema mogućnosti za lovljenje cjelokupne dopustive lovine, ona će drugim državama omogućiti pristup višku dopustive lovine. Razvijene neobalne države mogu sudjelovati u iskorištavanju živih bogatstava jedino u gospodarskom pojasu razvijenih obalnih država iz iste subregije ili regije. Države u nepovoljnom geografskom položaju imaju pravo sudjelovati u iskorištavanju viška živih bogatstava u gospodarskom pojasu obalnih država u istoj subregiji ili regiji. Proglašenje ovakvih zona je subjektivno pravo obalne države. Kako je riječ o jednostranom aktu obalne države, nije potrebna suglasnost ni priznanje drugih država. Međutim, kad je riječ o proglašenju u uskom i poluokruženom moru kao što je Jadran javlja se problem razgraničenja sa susjednim državama. Do danas na Jadranu nijedna država nije proglasila gospodarski pojas. S obzirom na to da je Jadransko more poluokruženo i da su mu osnovne karakteristike - izduženo i usko more, nijedna država u Jadranu neće moći u cijelosti primijeniti dopuštenu širinu gospodarskog pojasa.

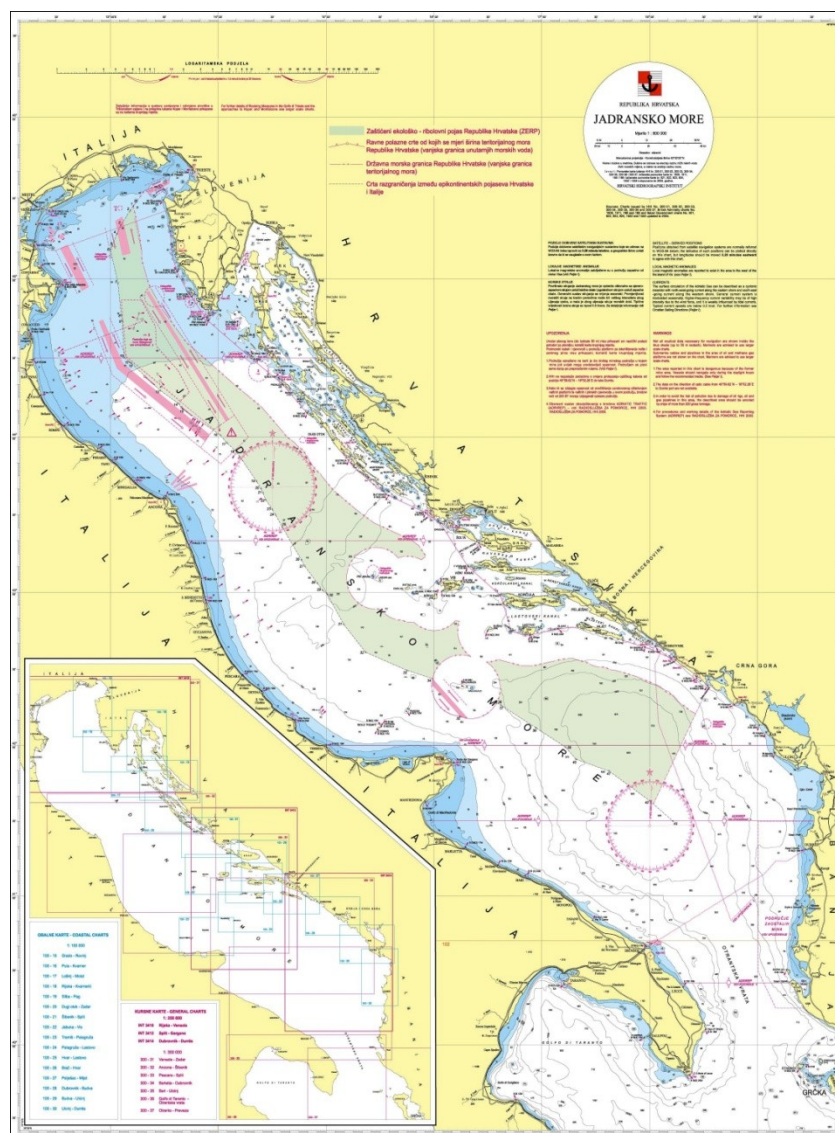
S obzirom na to da prilikom proglašenja gospodarskih pojaseva osim prava presudnu ulogu ima i politika, neke su države odlučile ne proglasiti gospodarski, nego ribolovni pojas, premda takav pojas nije normiran Konvencijom o pravu mora. U takvu ribolovnom pojasu obalna država ima suverena prava ograničena na živa morska bogatstva. Ribolovne zone su dakle postale dio običajnoga međunarodnog prava. Neke sredozemne zemlje, primjerice Španjolska i Francuska, proglasile su gospodarske pojaseve na obalama Atlantskog oceana, a na obalama Sredozemnog mora Španjolska je 1997. proglasila ribolovnu zonu, a Francuska početkom 2003. ekološku.

Prihvatanje koncepta gospodarskog pojasa je najdalekosežniji aspekt Konvencije. U gospodarskom pojasu postoji sloboda navigacije i prelijetanja. Obalna država ima pravo prvenstva u vršenju istraživanja, iskorištavanja živih i neživih resursa, oceanografskih istraživanja, zaštite i očuvanja morskog okoliša. Neke obalne države su adaptirale odluke Konvencije te su time, do određene mjere, ograničile slobodu navigacije drugim državama unutar vlastitih gospodarskih zona.

Hrvatska nije iskoristila pravnu mogućnost da proglasi gospodarski pojas, već je u studenom 2003. proglasila ekološko-ribolovnu zonu s odgodom primjene od godine dana. Ekološki i međunarodno-pravni razlozi koji su doveli do ideje proglašavanja ZERP-a prvenstveno su velik ribolovni napor iz Italije, Konvencija o pravu mora te sporazum bivše Jugoslavije s Italijom o razgraničenju dna linijom ekvidistance. Ukoliko bi ostale države na Jadranskom moru proglasile ribolovno-ekološki pojas, došlo bi do promjena – nestalo bi otvorenog mora kao instituta međunarodnog prava. Na Sredozemlju je, prije Hrvatske, svoju jurisdikciju proširilo ukupno 13 država proglasivši svoje gospodarske pojaseve ili ribolovno-ekološke zone. Nesporno je da širenjem jurisdikcije u Jadranu Hrvatska dobiva suvereno pravo iskorištavanja živih morskih bogatstava što znači zabranu ribolova stranih ribara u ribolovnoj zoni Hrvatske. Strani ribari mogli bi ribariti samo uz međudržavne ugovore s Hrvatskom. Postoje mišljenja da proširenje jurisdikcije nema smisla ako se takav pojas ne može nadzirati. To bi značilo posjedovanje adekvatne tehničke opreme, radarskih sustava, glisera, helikoptera i zrakoplova te kvalificiranog osoblja koje bi moglo kvalitetno obavljati nadzor.

3. PITANJE RAZGRANIČENJA SA SLOVENIJO

Jedna od velikih novosti Konvencije je ustanova prilično opsežnog sustava za mirno rješavanje sporova, a uključuje mogućnost pomirenja, arbitraže (raspravljanje spora pred izabranim sudom) ili Međunarodnog suda za pravo mora.

Sl. 2. Karta raspodjele površine mora između Italije, Slovenije i Hrvatske

Državna granica Hrvatske prema Sloveniji uređena je nakon osamostaljenja obiju država, raspadanjem SFRJ. Usvojeno je rješenje koje je predložila Badinterova komisija (također arbitražni sporazum), prema kojem je prihvaćeno načelo *uti possidetis juris*, tj. granica novonastalih država je bivša granica socijalističkih republika. Kopnena granica nije bila sporna, osim nekoliko točaka na rijeci Muri, dok je problem predstavljalo povlačenje

morske crte između dviju država. Naime, za vrijeme bivše SFRJ nije bila određena morska granica između bivših socijalističkih država, već samo ona bivše SFRJ prema Italiji. Do konačnog razgraničenja u Piranskom zaljevu vrijedi crta sredine kao privremeno rješenje sukladno Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine. Slovenija smatra da bi trebala imati pravo na više od polovice Piranskog zaljeva, pozivajući se na „posebne povijesne okolnosti“ iz članka 15. Konvencije. Neprestano se nastoji ukazati na gospodarsko značenje Piranskog zaljeva za Sloveniju, prvenstveno na ulogu i tradiciju ribarstva. Prema suprotnom stajalištu Piranski bi zaljev trebao biti podijeljen po crti sredine ili ekvidistance, sukladno prvom dijelu članka 15. već spomenute Konvencije. Sporazumom Račan – Drnovšek Slovenija bi imala pravo slobodnog prolaza kroz hrvatsko teritorijalno more, čime bi taj „koridor“ postao otvoreno more slobodno za sve, a jedan dio hrvatskog teritorija bio bi odsječen. Slovenija prema međunarodnom pravu, kao i sve ostale države, ima pravo neškodljivog prolaza. Stvaranje enklave teritorijalnog mora, međutim, nije moguće. Smatra se da međunarodnopravni stručnjaci ne bi mogli dokazati zasnovanost slovenskih zahtjeva na međunarodnom pravu, prvenstveno stoga što proturječe temeljnom pravnom pravilu da kopno dominira morem. Upravo zbog toga niti jedna država ne može imati vlast nad nekim morskim prostorom ako nema vlast nad obalom.

4. KONTINENTALNI ŠELF I RESURSI

Prema Konvenciji svaka obalna država ima suvereno pravo na morsko dno i dublje slojeve kontinentalnog šelfa do udaljenosti od 200 nautičkih milja, mjereći od linije teritorijalnog mora. Suverena prava prema kontinentalnom šelfu su ekskluzivna prava prema kojima obalna država ima pravo prvenstva istraživanja i eksploatacije resursa kontinentalnog šelfa. Konvencija tako dopušta obalnoj državi da proglasi gospodarski pojas unutar kojeg bi, osim prethodno navedenog, imala mogućnost zaštite i upravljanja živim i neživim resursima koji se nalaze u stupcu vode ili su dio morskog dna, kao i ostale aktivnosti koje se odnose na ekonomsku eksploataciju vezanu uz produkciju energije iz snage vode, morskih struja i vjetra.

Prema definiciji nekadašnjeg predsjednika SAD-a, Trumana, kontinentalni šelf je definiran kao morsko dno zajedno s dubljim slojevima u blizini obale, ali izvan teritorijalnog mora do dubine od 200m (ili dublje od te granice na mjestima gdje je moguća eksploatacija prirodnih resursa na većim dubinama). Iz geološke perspektive kontinentalni šelf je tek jedan dio potopljenog produžetka kopnenog teritorija. Šelf, slaz i podina zajedno čine kontinentalnu granicu.

Sl. 3. Naftne platforme i duboka morska crpilišta

Kontinentalna granica također sadrži žive i nežive resurse. Iako se i jedni i drugi smatraju vrijednima, potencijal pronalaska neživih resursa glavni je stimulans vladama da

proglase granicu te na taj način ohrabre privatne kompanije da istraže moguća nalazišta nafte i plina. Globalno gledano, vrijednost nafte, plina i minerala nadmašuje vrijednost živih resursa. U neživuće resurse spadaju ugljikohidrati (nafta i plin), građevinski agregati (materijali) i pijesak, minerali u naplavinama kao što su dijamanti i zlato, te industrijske kemikalije kao što su sulfat i fosfat.

Velik broj naftnih i plinskih bušotina smješten je na kontinentalnom šelfu ili u njegovoj blizini. Kontinentalna padina može ponuditi više kopova ugljikohidrata od kontinentalnog spusta, prvenstveno zbog toga što prima znatno više organskog materijala. Kontinentalna padina nalazi se na manjim dubinama u odnosu na spust pa je eksploatacija lakše ostvariva i jeftinija. U nekim slučajevima nestabilnost padine može spriječiti daljnju eksploataciju. Zbog velikih troškova eksploatacije na većim dubinama, nastoji se stvarati više bušotina što bliže obali. Upravo je zbog toga u interesu svake države da proglasi, ako je to moguće, vlastiti gospodarski pojas.

Sl. 4. (a,b). Eksploatacija morske flore i faune

Hidrati prirodnog plina su potencijalno značajan izvor energije, iako je još potrebno dosta znanja o mogućnostima ekonomski isplative eksploatacije. Hidrati su raznoliko distribuirani po svijetu, a najprije su pronađeni u područjima permafrosta Sjeverne Amerike i Sibira. Utvrđeno je da se nalaze i na morskom dnu kao čvrsta masivna brda, a nalazišta su ponekad smještena i nekoliko kilometara ispod morskog dna. Ogromne količine prirodnog plina koje se nalaze u hidratima ne bi se mogle eksploatirati postojećim tehnološkim rješenjima, a uz to, eksploatacija je usko povezana s velikim sigurnosnim problemima mogućeg oslobađanja velikih količina metana iz oceana u atmosferu, požara i eksplozija na proizvodnim postrojenjima, promjene stabilnosti dna mora itd.

Šljunak i pijesak kontinentalnog šelfa nadmašuju u volumenu i potencijalnoj vrijednosti sve ostale nežive resurse izuzev nafte i plina. Koriste se uglavnom u građevinskoj industriji. Zbog toga je vrlo bitno da mjesta pronalaska ili vađenja takvih materijala budu što bliža tržištu. Velika Britanija, primjerice, čak 20% svoga šljunka i pijeska dobije iz mora. Takav materijal je cijenjen zbog odlične uniformiranosti čestica, međutim vađenje materijala može itekako oštetiti morsko dno, povećati mutnoću koja bi tako moglo reducirati rast bilja u plićim područjima i samim time utjecati na život riba, rakova i ostalih morskih organizama što bi uvelike moglo utjecati na stabilnost ekosistema. Negativan utjecaj na žive organizme reflektirao bi se i na mogućnosti eksploatacije ekonomski isplativih vrsta.

Sl. 5. Negativni utjecaj nalazišta šljunka i pijeska na mora

Rudonosni nanosi kao što su polimetalne nakupine mangana potencijalan su izvor nikla, kobalta i olova. U područjima kao što su istočni i jugoistočni Pacifik, masivni polimetalni sulfidi se ispuštaju iz hidrotermalnih vrela smještenih u zonama širenja morskog dna.

Sedentarni i nektonski morski organizmi predstavljaju živuće resurse. Uključuju organizme koji su nepokretni, a nalaze se na morskome dnu ili unutar njega ili se mogu kretati jedino u dodiru sa samim dnom. U živuće resurse tako spadaju mekušci, rakovi, ježinci, spužve, koralji, iskoristive biljne vrste (morske trave), te pokretni organizmi odnosno ribe. Najmanje 15% vrsta riba Jadrana nalazi se u kategoriji ugroženih (morski konjić, škarpina, kavala, kirnje, neke plosnatice, trlja i druge pridnene vrste). Dugoživuće hrskavičnjače,

podjednako bentoske i bentopelagične krajnje su ugrožene. Raže, psi i mačke posebno su ugroženi koćarskim ribolovom u ZERP-u.

Sl. 6. Prikaz sredstva za prekomjernu eksploataciju živućih resursa

Procjenjuje se da je više od dvije trećine svjetskih komercijalno iskoristivih vrsta riba već potpuno eksploatirano ili preeksploatirano.

5. LITERATURA:

[1] PETER J. COOK (EDITOR), CHRIS M. CARLETON (EDITOR), Continental Shelf Limits: The Scientific and Legal Interface

[2] D. ĆORIĆ, S. DEBELJAK RUKAVINA, Zaštita morskog okoliša u zaštićenoj ekološko – ribolovnom pojasu Republike Hrvatske

[3] BRANKA MILOŠEVIĆ – PUJO, Zaštita Jadrana širenjem jurisdikcije obalnih država

6. SAŽETAK

Konvencija priobalnim državama donosi i negativne i pozitivne aspekte. Pozitivne strane konvencije su dobivanje velike količine morskih resursa, unaprijeđena znanstvena istraživanja te ekonomske i komercijalne dobiti. Negativni aspekti su teritorijalni konflikti država i pretjerano iskorištavanje resursa. Ali najveći je problem što se konstantno mijenja konvencija i nije prihvaćena od svih priobalnih država. Gospodarski pojas je najproblematičniji dio konvencije u kojem ga države imaju pravo prozvati ribolovnim, premda kao takav nije normiran u konvenciji prava. Promjenom tog dijela ruši se temeljna ideja konvencije o slobodnoj plovidbi, a rješenje bi se trebalo tražiti u zajedničkom dogovoru sukobljenih priobalnih država te u njihovu razumijevanju. Negativne strane mogle su se iskusiti i u sukobima Hrvatske sa Slovenijom, te Francuske sa Španjolskom. Dogovorima bi se takvi sukobi u budućnosti trebali spriječiti.

7. SUMMARY

The Convention results with both negative and positive consequences for coastal states. The positive aspects of the Convention are acquiring large amount of marine natural resources, improvement of scientific research, as well as economic and commercial profit. The negative aspects are territorial conflicts and excessive abuse of natural resources. However, the major issues are permanent alteration of the Convention itself, and the fact that it has not been adopted by all coastal states. The most far-reaching part of the Convention is the Exclusive Economic Zone that the States Parties have the right to proclaim as fishing zone, although it has not been regulated by the Convention. The alteration of this part of the Convention defeats the basic idea of the Convention on freedom of navigation, and the solution should be sought in the mutual agreement and understanding of all parties in conflict. Negative aspects have been experienced in the conflict between Croatia and Slovenia, as well as between France and Spain. Mutual agreements should prevent such conflicts from happening in the future.